

rének erőteljesebb kiértékelésével és más eszközökkel meg kell teremteni a művészetben alapvető kategória, a minőség honorálásának feltételeit.

A megoldás?

Egyik cikkíró, Vajda Miklós szerint „mindehhez nem kellene más, mint egy jókora nekirugaszkodás, meg némi pénz: nem több, mint néhány lottófőnyeremény.” Az első kellékben nincs hiány. Híres nekirugaszkodó ország vagyunk. Ráadásul a honoráriummal kapcsolatos „nekirugaszkodás” régtől tart, nem is eredménytelenül. A később lehetséges, általános rendezés, mely az ország pénztárcájától is függ, a kormány ez év elején az írók segítségére sietett. (A sietésen ezúttal csak a cselekvés értendő, nem tényleges sietség.)

A néhány lottófőnyeremény rendelkezésre áll. Ezekről a milliókról: Vajda is értesülhetett volna, ha cikke közreadása előtt érdeklődik az Írószövetségnél, vagy valamelyik kiadónál.

A pénz fontos, de nem minden. Olyan kérdések szorítanak bennünket, melyekre nehéz kielégítő, tárgyilagos megoldást találni: az elosztás kérdése.

Ugyancsak Vajda felvázolja egy kívánatos létnívó főbb összetevőit. „Négytagú családot véve alapul, háromszobás, tehát nyugodt munkakörülményeket biztosító lakást; egy-kétezer kötetes, munkaeszköznek számító könyvtárat; európai színvonalú ruhátartat; egy-két jobb képet; pár tucat hangszert; rádiót, televíziót; kényelmes családi nyaralásokat, egy-egy külföldi utat; és, luxusként, néha talán taxit, némi italt, sok kávét és cigarettát. Ernyit egy elismert, tehetséges, több jelentős művet publikált általános termékenységgű írónak Európában közepén negyvenes korára el kellene tudni érnie, minden mellékfoglalkozás, színvonalenged-

jen meg.

Ez az egész nemcsak pénzkérdés. Az is. Az eddigi honoráriumkereten belül a kiadónak nem sok lehetősége volt a minőségi differenciálásra. Nem véletlen, hogy az 1040—2000 forint közti prózai ívhonorárium átlaga nem az alsó, hanem a felső határ közelében alakult ki, annál inkább, mert a 2000-es plafont sokáig nem is lehetett kifizetni. (Nem szakembereknek, tájékozódásul: egy íven 40 000 betű fér el!) Ha alacsony a honorárium, lefelé nem nagyon lehet differenciálni, a kiadó inkább kénytelen ügyelni az írók egzisztenciájára, mint a művek szintkülönbségére. A kormány által rendelkezésre bocsátott összegből, január 1-i hatállyal, a prózai ívhonorárium felső határát 3000 forintra emelték. (És természetesen hasonló arányban emelkedik a vershonorárium is.) Ez, az átlag emelkedése mellett már nagyobb mozgásteret biztosít a kiadónak. Ehhez azonban, beszéljünk nyíltan, nivellálási törekvésekkel is meg kell küzdeni.

Szokás azt mondani, hogy mindenki író, ha leül asztalához, remekművet szándékozik írni. Így igaz. De az is igaz, hogy ez csak keveseknek és ritkán sikerül. A kiemelkedő a jó műnél mindig sokkalta több a közepes, az elfogadható, s az, mely épp megüti a kiadhatóság mértékét. Ennek konzekvenciái — egyébként a szocialista bérezés elvével összhangban — ezután határozottabban le kell vonni. A magasabb teljesítmény kapjon magasabb anyagi elismerést is. Az egyenlődi, vagy a túl keskenyre vont skála a termelésnek se használ. A művészetben rombol.

Azt hiszem, az erőteljesebb minőségi differenciálás érvényesítéséhez alapsan meg kell erősíteni a mérce alkalmazóinak — lektoroknak, kiadói szerkesztőségeknek, vezetőknél — szuverenitását. Ahol szükséges, hozzáértésüket, befolyásukat, tájékozottságukat,

RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS:

DON QUIJOTE ÉS A VÉRMALOM

Rotációs papíron magyar újságírónak soha nem volt az övéhez foghatóan országos és félelmes neve — s e történelmi név a rotációs papírról épp azóta tűnt el, hogy elkezdett valóra válni, amiért ő lovagi sisakkal, rotációs papírcsákókkal fején oly eszeveszett vitézül hadrakelt. Bíró Lajos, Kéri Pál és Fényes László közül, kik hárman voltak az első világháború végén a Bastille-döntésre készülő ország Desmoulins Kamilljai — e három nagy újságírói név közül csak a Bíró Lajosét helyezte biztosságra az a kettőssége, hogy nagy volt írói névnek is. A másik kettő nem regényíró volt, hanem regényalak — s Fényes László még a stílusnak sem volt művésze, mint Bíró és mint Kéri is: csak kivont kard volt, mezítelen és rettenetes. Gyászbeszédében Szabó Ervint, Ady Endrét és Jászi Oszkárt a forradalmak szellemi, őt pedig gyakorlati előkészítőjének nevezte az emigráns Károlyi Mihály. Mert emigrációban halt meg Fényes László — jövőre lesz (s nem most van, mint nemes szándékú megemlékezések vélik) huszonöt esztendeje. De ha már így esett, szívesen hozom előre magam is a tisztelgetés emléke előtt. Újságíró volt Fényes, megértené. Bajsa alatt még el is mosolyodnék, hogy lám, holtában kap csak helyreigazítást: ő, ki büszke volt rá, hogy míg élt, sohasem kapott. Csak kardvágást, csak börtönt s bújdosó-halált.

Jó ember, de rettenetes haragos. Így vélekedett róla Gregus bácsi

névű szerkesztőségi altisztje, még *Magyarország* című — a későbbi hasonló cíművel nem azonos — lapjánál, a század legeslegelején. Pedig az a harag a későbbinek, a történelminek csak könnyűzenei kezdőfutama volt. (Helyes a zenei kép, mert nagy operista s koncertjárom volt Fényes.) Zeneileg csapkodott még a nagy vérmérséklet, s nem is mindig jó helyt gyakorolta magát, mint például nagy röpiratcsatájában Vészi Józseffel Jókai sirja körül. Rendszeres és orkesztrális akkor kezdett lenni e harag, mikor a benne lakozó nagy moralista kezdte vezényelni a nagy vérmérsékletet. Akkor már az úri honhaza idézgette javában sajtópöri tárgyalások leígóira s vívótermek tucatjaiba — és Fényes László, az eradónyi dzsentrí egyelőre még a párbaj-kódex alapján is kész volt helytállni morális kódexéért, mely saját osztályától főbenjáró mértékben elütött. De rázta már saját osztályától az undor, s rázta egy életen át. Rázta hamarosan úgy, hogy egy ország beleremegett. Megkezdte útját osztályától el és valahová fel. Még nem tudta, hová: erkölcséhez jóformán ideológiája sem volt, csak sokára, tán élte alkonyára lett, s akkor sem valami feszes. Don Quijotét sem hajtotta más, csak a lelkében — s akár eszelősen — égő lovagi parancs: csak az ellenséget látta, a szélmalmokat.

Csakhogy aminek Fényes kisvártatva nekiment, az már a Vörösmarty valóravált víziója volt, a pokol zokogó malma, világháború. Lapátja vérben forgott, dőreje iszonyat. Itt kezdődött Fényes László

legendája: rekedt hangja azt harsogta túl.

Soha többé magyar újságíró olyan feladat elé ne kerüljön, mint aminőt Fényes László 1914 és 1918 közt dicsőséggel elvégzett! S csak úgy végezhetné el, hogy nagy szívének teljes áradása a szegényeké volt: sokéves, hatalmas praxisa volt, senki nála jobban nem ismerte és nem szánta a szegény magyart, a kijátszott, a megsált parasztot és munkást, akit íme elvittek most a frontok vágóhídjára is. Az ő szavuk lett Fényes László az első világháborúban; ezzel lett belőle félelmetes hatalom. A fegyverfogható férfilakosság künn vérzett a fronton, s közben itthon kínozták a többi. De ha egy farsuli jegyző visszatartotta vagy ellopta a hadbavonult paraszt feleségének járó s amúgy is rongyos kis hadisegélyt, ha a hadiüzemi parancsnok ki akarta dobni a frontra a zúgolódó munkást, ha hazipanamisták papírtalpu bakancsban küldték halálba a katonát, ha... ha... ha... szóval bármi történt a nép ellen, mert naponta és milliószámra történt: Fényes László volt az, aki úgy csapott le rá, mint a végítélet angyala. Ilyen népszerűséget újságíró (s ilyen példányszámot, Fényes és Kéri révén, *Az Est*) még el nem ért. „Megírom Fényesnek!” — ez volt az a szó, amitől a hadvezetőség remegett. Közembertől kisebb tartalékos tiszti sarzsikig Fényes László a hadsereg és a flotta bálványja lett. A Balti-tengertől a Fekete-tengerig s az Adriáig Fényes (Folytatás a 4. oldalon.)

(Folytatás a 3. oldalról.)

László nevét zúgta a front, őt szólongatta a lövészárkok és kazamaták ezer kilométerein végigvonagló embertelen szenvedés. S kit küldött volna be a parlamentbe is, ha nem őt, 1917-ben, időközi választáson egy megüresedett választókerület? Holott rossz parlamenti szónok volt Fényes; a nagy debatter Vázsonyi nem egyszer el is bánt vele. De a képviselőház sérthetetlen pódiuma lett neki; az országba áradt szét, amit kimondott, képviselők és kormány feje fölött egyenesen a néphez beszélt. Beszédét a plavei katasztrófa után már dermedt némaságban hallgatta a Ház is. S egyszer, mikor rekedten jött valahonnan a városból vagy vidékről, s a parlamentben már csak hápogni tudott, megrettenve hallották, amint odahörögte:

— Hangomat elvitte a nép!

A Nyugati-pályaudvar előtt, mikor Lovászy azzal fogadta a Bécsből érkező Károlyi Mihályt, hogy „ha nem lettél miniszterelnök a király akaratából, azá teszünk a nép akaratából”, amikor vele érkező József főhercegnek oldalajtón kellett a népdüh elől megszöknie — a nép tizezereivel ott már Fényes László rendelkezett, nem a főkapitány. A kalandor Friedrich rendezte, de Fényes vállalta és vezette a lánchídi csatát, s ahol néppel, bakákkal kellett szót érteni, oda Landler Jenőt és Fényes Lászlót küldte együtt a Nemzeti Tanács mint a Mária Teréziakormányzatának forradalmi éjszakán. Ahogy leküldte volna, ha nincs későn, Pólába is, amikor Sényi korvettkapitány jelentette, hogy elvész a flotta, Horthy altengernagy átadja, a legénység másra nem hallgat, küldjék le Fényes Lászlót, Katonák és tengerészek Fényes Lászlójából a Népköztársaság hadügyi államtitkára lett és kormánybiztosa. De az

Astoriában, a forradalmi éjszakán még nem volt az — s amit most annak leírásából idézek, Hatvany Lajos azt még 1918-ban írta s adta ki, amikor képtelennek látszott, hogy valaha is visszatérjen, alávaló hazudozással mocskolhasson neves és bátor férfiakat a nemtelen és gyáva régi rend:

„Gyönyörű égő szemű ember, matróz, csillogtatja pisztolyát a zöld asztalon. Egyike azoknak, akik a térparancsnokot elfogták. — Hol lakik Tisza Pista?

— Mit akarsz vele?

— Tudom úgy is, a Hermina úton!

— Mit akarsz ott?

— El a Hermina útra!

Fényes László: — Mit akarsz ott?

— Megölöm a Tisza Pistát!

Fényes László, akivel szemben igaztalan voltam egész életemben, mert nem láttam őt a néppel való érintkezésben és tüneményes hatáskörében, rászól az igazított emberre:

— Vágjak pofon, te disznó, ha valamit mersz csinálni a Nemzeti Tanács parancsa nélkül.

Az ember, a pisztolyos ember, a gyilkosságra kész ember meglapult, meggörnyedt.

— Élve vagy halva, de a Lukachichot elhozzuk! — ezzel odébb állt.”

El is hozták, élve. S forradalmárok irgalmának köszönhető, hogy élve is maradt. De kit tartott volna „Tisza-gyilkosként” két évig „vizsgálati fogságban” Horthy, ha nem Fényes Lászlót? Bosszúból Póláért és — még valamiért.

Valamiért, amit magától Fényes Lászlótól tudok.

Felmentették még Horthy bírái is. Ugyanazok, akik ugyane perben képesek voltak halálraítélni Kéri Pált, egy gallérosan elhallgatott alibi miatt, ami helyett nem igazolt neki másikat elgyávult lapja, Az Est. Fel is akasztották vol-

na, ha ki nem cseréli a Szovjetunió. Ami pedig Fényest illeti, a tárgyaláson két gyönyörűt mondott — és egy rejtelmeset. Az elsőt arra, hogy „bűnösnek érzi-e” magát:

— Hogy a törvény tág likú rostáján fennakadok-e, nem is érdekel. Csak amit megvizsgáltam: a magam lelkiismeretének sűrű szitáján!

A másik: amit odavágott, amikor a hazaárulók ügyésze őt hazaárulózza le. Elmondta akkor, hogy az ellenséges hatalmak fenyegetése ellenére a magyar kormány nevében annak idején bejárta a megszállt, de jogilag el még nem csatolt területeket, végigvizitálta a megyeházákat s érkezésére antantszuronyok közt is kitűzette a magyar lobogót.

„Ha saját cselekvéséből ilyesmire tud az ügyész úr hivatkozni, akkor majd beszélhetünk.” A rejtelmeset viszont — még a felmentő ítélet előtt — az elszennvedett törvénytelen kétévi vizsgálati fogságról mondta:

— Tudom, hogy sérthetetlen kezek ellen harcolni nem lehet.

Csaknem húsz év múlva ezt maga fejtette meg nekem. Ez már Párizsban volt. Mögötte volt már bösz harca a fehér terror ellen, amit elejébe még Pesten vívott, mielőtt muszáj lett volna újabb üldözésön elől emigrálnia, mögötte volt belépése a szociáldemokráciába (ami tőle iszonyú nagy szó volt), mögötte volt csaknem két harcos emigráns évtized. De a párizsi utcát is csak úgy rótta Fényes, mint aki váltig lesi, melyik sarkon jön vele szembe az a népnéző jegyző, az a komisz főszolgabíró, az a szíjas panamista képviselő, akin végigvágjon, akit felnégyeljen, akinek a torkát elharapja. Így láttuk őt, így gyönyörködtünk benne azzal a költőtarssal, néhai barátommal, akkor is, mikor egyszer a metrón hazakísértük Laci bá-t.

Dörgött az alagútban a metró, de túldörögte Laci bá': — Ti volnátok emigránsok? Füttyül tirátok Horthy, nem tart igényt reátok. En azonban órá füttyölök!

Nem így mondta persze, sokkal cifrábban. De mert puha szíve volt, mindjárt megbánta, hogy bántott, felvitt a hotel-odújába magához, vacsorát főzött, mert patikusságon kezdte valamikor, főzőgetni igen szeretett, büszke is volt a sok tep-sijére; mikor menekülni kellett, a nációk elől, alig is tudott a sok tep-sitől.

S amit most a történelem számára reprodukálók, Fényes László saját szavai azok. Nemcsak ama rejtelmes tárgyalási mondatot fejtette meg velük. Így szólt:

„Képesek vagytok azt hinni, hogy Horthy akkor Pólából csak úgy hazament Kenderesre, onnan meg Szegedre, ellenforradalmat csinálni. Frászt. Előbb megállt Pesten. Feljött a Várba, a Hadügybe, hoztam. Bárány Boldizsár osztályfőnök, akit januárban aztán ellenforradalmárságról lecsuktak, az hozta be a szobámba, hogy „államtitkár úr, hadd mutatom be Horthy Miklós altengernagy urat, aki szolgálattételre jelentkezik”. Vigyázzban állt Horthy, várta, hogy kezét nyújtsa. En hátam mögött dugtam a kezemet. Tudtam egyetmást. Nem olyan kéz volt, amit én megszoríthatok. Akkor aztán kioldalgott Horthy, akkor aztán látta, nem nő neki fű, csak az antantnál, odaát. Ezért ültem két évet, no meg egy kicsit Póláért, a matrózokért. Jött, hogy kapitulál, folytatja a karriert. Két évembe ez került. A hazának többé.”

... Nem mintha nem akadt volna helyébe más Kolesak, más tiszt, vér-marionett. De ha Fényes László akkor nem rúgja ki, Magyarország elveszejtőjét minden-

esetre másképp hívták volna, nem Horthynak. Böven kimutathatnám, Horthy pályájába, karakterébe, a történeti pillanatba e lépése menyire beleillik — ha róla írnék, ha nem volna külön most a témám. De a ténynek, melyet továbbadtam, a történetírás hasznát veheti. Memóriámról jótállok, Fényes László szaváért meg jótáll életem.

Es halála is.

Hogy ez mint esett, arról baráti levél értesített, ugyanazé a közös párizsi barátunké, Amerikából, első levele a felszabadulás után. Eszerint, halálát közeléden érezvén, Laci bá' mindenekelőtt megbízta egy öreg emigránstársát, hogy ha hazamegy, keressen fel Pesten egy asszonyt, köszönjön neki kezeskolommal (ezt szigorúan mondta, mert nagy istentelen volt a másik öreg bűdosó), s mondja meg neki, hogy Fényes László utolsó gondolata az övé volt. Aztán mondták, hogy eljön hozzá Harsányi nagytiszteletű úr, mint ilyenkor illik. Laci bá' nem bánta, de megmondta, ha elkezd neki istenkedni, ki-dobja. Jött is szegény tiszteletes, Laci bá' borral várta, mert gaval-lér volt, de mikor a vendég mégis rákezdte, amiért eljött, Fényes László befordult a fainak. Pedig a kommunistákat nem is igen kedvelte eredetileg. Nyugszik most a Hudson partján, sírja rodostói még.

Mikor üzent neki, a pesti asszonyt tán akkor ölte meg a bomba; mikor meghalt, Pest már szabad volt, Buda még nem. „Nem ér-hette meg a magyar nép feltámasztását, de látta már a fasizmus bukását” — mondta Károlyi Mihály. Don Quijote egyszer tolla ott volt bizony a fegyverek között, melyek összetörték a véres malmokat. S költőinek találok a spanyolok haj-dani ötletét, hogy fővárosukban nem is Cervantesnek emeltek szobrot, hanem Don Quijoténak.

Fényes László "Életem iródom"

Somogyi Könyvtár
20
SZEGED